

TÜRK VE JAPON ÜTOPYALARI: YURDA DÖNÜŞ VEYA YURDUN KAYBI
TURKISH AND JAPANESE UTOPIAS: BACK TO THE HOMELAND OR LOSS OF HOMELAND

Nuray AKDEMİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Yabancı Diller Fakültesi

nuray.akdemir@asbu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1621-3935

ÖZ

Geliş Tarihi:

31.07.2024

Kabul Tarihi:

19.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Ütopya

Meiji

Cumhuriyet

Haruo Satō

Memduh Şevket

Esendal

Keywords

Utopia

Meiji

Republic

Haruo Satō

Memduh Şevket

Esendal

Ütopya, İngiliz yazar ve devlet adamı Thomas More'un 1516 yılında yayımlanan *Utopia* adlı eseriyle edebiyatta bir tür olarak ilk kez ortaya çıkmıştır. More'un 16. yüzyılda İngiliz toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamındaki sorunlarına eleştirel bir yaklaşım getirerek, tamamen rasyonel sınırlar içerisinde alternatif bir toplum modeli önerdiği *Utopia* tarzında bir roman modernleşme süreçlerinin başladığı Tanzimat ve Meiji Dönemleri öncesi Türk ve Japon edebiyatlarında yazılmamıştır. Bu türde romanlar her iki edebiyatta da Batı'nın yoğun etkisi altında modernleşme dönemlerinin yaşandığı 19. yüzyılda yazılmaya başlamıştır. Bu dönemde her iki ulusta da ilk çevirilerin özellikle Batı edebiyatından ütopyaların olması dikkat çekicidir. Bu ütopyalar hem Türkiye'de hem de Japonya'da başta ideal modern bir toplum inşası için entelektüel araçlar olarak düşünülse de zaman içinde Batı ütopyalarının temel ilkelerini ve ideallerini, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarına uygun bir şekilde dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda Haruo Satō'nun *Güzel Şehir* ve Memduh Şevket Esendal'ın *Yurda Dönüş* ütopyaları incelenerek, her iki eserin kendi ulusal kimlikleri ve toplumsal dinamikleri çerçevesinde Batı ütopyalarının nasıl adapte edildiği ve yeniden şekillendirildiği analiz edilecektir. Satō ve Esendal, kendi kültürel bağlamlarını dikkate alarak, modernleşme sürecindeki toplumlarına yönelik eleştirilerini ve ideal toplum modellerini sunmuşlardır.

ABSTRACT

Utopia first emerged as a genre in literature with the work *Utopia* by the English writer and statesman Thomas More, published in 1516. More's novel *Utopia*, in which he critically approached the problems in the social, economic and political life of English society in the 16th century and proposed an alternative society model within completely rational boundaries. This work pre-existed comparable texts in the corpus of Turkish (Tanzimat period) or Japanese (Meiji period) literature, which occurred in parallel with modernization processes. The Utopian genre began for Turkish and Japanese writers in the 19th century, in a similar way, when modernization was a key historical feature in both literatures. In the modernization period, when translations from Western literature were made, features of Western utopias became noticeably disseminated. Although they were initially considered as intellectual tools for the construction of an ideal modern society in both nations, they transformed the basic principles and ideals of Western utopias in a way that were deemed appropriate to their own cultural and historical contexts over time. In this environment, Haruo Satō's *Beautiful Town* and Memduh Şevket Esendal's *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland) utopias will be examined to analyze how both works adapted and reshaped Western utopias within the framework of their national identities and social dynamics. Satō and Esendal presented their critiques of their societies in the modernization process and their ideal society models, taking into account their own cultural contexts.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1526051>

Atf/Cite as: Akdemir, N. (2024). Türk ve Japon ütopyaları: Yurda dönüş veya yurdun kaybı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 51-65.

Giriş

Ütopya, İngiliz yazar ve devlet adamı Thomas More'un 1516 yılında yayımlanan *Utopia* adlı eseriyle edebiyatta bir tür olarak ilk kez ortaya çıkmıştır. Romanda tasvir edilen ideal devletin adı olan *Utopia*, More'un Yunancadan türettiği bir kelimedir: “Her şeyin iyi olduğu yer” anlamına gelen *Eu-topia* ve “olmayan yer” anlamına gelen *u-topia* (Davis, 2017). Japoncada ütopya kelimesini *Nihon Kokugo Daijiten* sözlüğüne göre gerçekte olmayan hayali toplum anlamına gelen 理想郷 (*risōkyō*- hayali yer) karşılmaktadır. Ancak edebiyatta bir tür olarak ütopya kavramından bahsedilirken ユートピア (*yūtopia*) şeklinde Japoncaya aktarılmıştır. Benzer şekilde Türkçede de ütopya kavramı Yunanca kökenli olarak Türkçeye geçmiştir. Krishan Kumar ütopya’yı “mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak” olarak tanımlar (Kumar, 2005, s.9).

More, *Utopia*'da 16. yüzyılda İngiliz toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamındaki sorunlarına eleştirel bir yaklaşım getirerek alternatif bir toplum modeli önerir. Romanın anlatıcısı Raphael Hythloday, Kral Utopus tarafından kurulan hayali ada ülkesi Utopia'ya yaptığı yolculukta ideal toplumun özelliklerini detaylı bir biçimde tasvir eder. Bu toplumda eşitlik ön plandadır, bireysel mülkiyet yoktur, tarım en önemli geçim kaynağıdır ve herkes tarımı öğrenmek durumundadır, çalışma süreleri sınırlıdır ve insanlar sanat gibi kendilerini geliştirebilecekleri aktivitelere yönlendirilirler, ortak yemekhanelerden yemekler yenilir, aynı kıyafetler giyilir, sevgi ve hoşgörünün sağlandığı bir toplumdur. Komünal bir düzen ve sosyalist devlet anlayışının sağlandığı *Utopia*'da, toplumsal düzenin ve eşitliğin sağlanması amacıyla bireysel özgürlüklerin toplum çıkarları için geri planda bırakılması baskıcı ve denetimci bir yönetim sisteminin varlığını da göstermektedir.

İdeal bir toplumun hayali olan ütopya anlayışı More'un *Utopia*'sından önce de mitlerde, sözlü geleneklerde ve halk şarkılarında vardır ancak bu ütopya Lyman Tower Sargent'in söylediği gibi insan çabası olmadan, gerçek üstü varlıklar aracılığı ile birliğin, güvenin, ölümsüzlüğün, zenginliğin, insan ve hayvan dostluğunun olduğu bir yaşamın tahayyülü olmasıdır ve genellikle geçmişle ve ölümden sonraki yaşamla ilgilenirler. Ancak Batı'da Orta Çağ'dan Modern Çağ'a geçildiği on altıncı yüzyılda rönesans, hümanizm ve reformasyonun tüm Avrupa'yı etkisi altına almasıyla insanın kendi aklı, gücü ve çabası ile yaratabilecekleri hayali toplumları ortaya çıkarmıştır. More'un *Utopia*'sı tamamen rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarım sunarak edebi türün de başlangıcı olur ve türün bugün tanımlanan biçimsel özelliklerini belirlemiştir (Sargent, 1994). Kumar, *Utopia*'nın Avrupa edebiyatında ve Amerika'da bir temel oluşturarak ütopya alanının sınırlarını etkili bir biçimde belirleyen özel bir edebi icat olduğunu belirtir (Kumar, 2005, s.45).

Batıda Ernst Bloch (*Das Prinzip Hoffnung*, 1938-1947), Ruth Levitas (*The Concept of Utopia*, 1990), Tom Moylan (*Demand the Impossible*, 1986), Krishan Kumar (*Utopia and Anti-utopia in Modern Times*, 1987), Lyman Tower Sargent (*The Three Faces of Utopianism Revisited*, 1994), Darko Suvin (*Defined by a Hollow: Essays on Utopia, Science Fiction and Political Epistemology*, 2010) gibi ütopya çalışmalarına katkı sağlayan birçok önemli yazar ve düşünürün ütopya hakkındaki genel görüşleri ütopya'nın insan üstü güçlere ihtiyaç duyulmadan tamamen rasyonel sınırlar dahilinde insansı özellikler taşıyan bir toplumun kurgulanmasıdır.

More'dan sonra yazılan François Rabelais'nin *Gargantua ve Pantagruel'in Hayatı* (*La vie de Gargantua et de Pantagruel*, 1532-1564), Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi* (*La città del Sole*, 1602), Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis* (*New Atlantis*, 1627), Francis Godwin'in *Aydaki Adam* (*The Man on the Moon*, 1638), Cyrano de Bergerac'ın *Ay Devletleri ve İmparatorlukları* (*Les États et Empires de la Lune*, 1655), *Güneş Devletleri ve İmparatorlukları* (*États et Empires du Soleil*, 1662); Gabriel de Foigny'nin *Jacques Sadeur'ün Maceraları* (*Les aventures de Jacques*, 1676), François Fénelon'un *Telemakhos'un Maceraları* (*Les aventures de Telemaque*, 1699), Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1719), Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (*Gulliver's Travels*, 1726) gibi örnekler edebi bir tür olan ütopya'yı dâhil edilmektedir. Bu eserlerin ortak özellikleri, Kumar'ın da ütopya tanımında yer verdiği biçimiyle, tamamen insanın özgür iradesine dayanan gerçeküstü öğeleri ve gücü dışlayan, yalnızca bu dünyadaki malzeme ile ve bu dünyada bir mekanda inşa edilmiş ideal toplumları tasvir etmeleridir.

Ütopya kavramı, birçok araştırmacı tarafından benzer biçimde tanımlanmış olmakla birlikte, Batı kültürüne özgü olduğunu öne sürenler ile evrensel bir kavram olarak kabul edenler arasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Krishan Kumar, Seiji Naita ve Isao Uemichi gibi önde gelen araştırmacılar, ütopyanın tamamen Batıya ait bir kavram olduğunu savunurken; Lyman Tower Sargent, Kaori Kawabata ve Jacqueline Dutton ütopya'nın evrenselliğini öne sürmektedir.

Kumar, ütopyanın Batı kültürüne ait bir kavram olduğunu şu sözlerle açıklar: “Ütopya, evrensel değildir. Yalnızca Hristiyan ve klasik dönem mirasına sahip olan toplumlarda, yani Batı’da görünür. Diğer toplumların görece bir bollukla cennetleri, bir adalet ve eşitlik Altın Çağı’na yönelik ilkeci mitleri, Cokaygne tipi fantezileri, hatta mesiyaniğin inançları vardır, ütopyaları yoktur” (Kumar, 2006, s.39).

Japon araştırmacılar Seiji Nuita ve Isao Uemichi, Japonya’nın Batı’dan izole olduğu dönemde ülkede ütopya kavramı ve örneklerinin varlığından söz edilemeyeceğini öne sürmüşlerdir (Koon-ki, 1991, s.202). Nuita, 1971 yılında yayımlanan “Japonya ve Batı’da Geleneksel Ütopya: Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı makalesinde, Japonların Batı ile etkileşimlerinden sonra Batı standartlarında ütopyalar üretmeye başladıklarını; Japonların “bilinç enerjisi” nin doğadan ayrışamadığı ve bu nedenle Japon ütopyalarının Batı normlarına dayalı olarak şekillendiğini belirtmiştir (Dutton, 2017, s.319). Ancak Dutton’un elde ettiği kanıtlar pek çok kültürün Batı tasarımlarına karşılık gelmesi de ideal zaman veya mekâna ilişkin ütopyik eserler yazdıklarını gösterir. Batı dışındaki topraklarda gerçek ve süregelen bir ütopya geleneği üretebilen tek ülkenin Çin olduğunu savunmaktadır. Klasik Japon ütopyalarında ise Çin edebiyatı, Konfüçyanizm, Budizm, Şintoizm ve Edo dönemi *ukiyo* düşüncesinin belirgin etkileri gözlemlenmiştir. Edebiyat araştırmacısı Ishikawa Tōru da *Klasik Japon Edebiyatında Ütopya (Nihonkotenbungaku no Yūtopia)* adlı çalışmasında *Taketori Monogatari*, *Tennin Youbou*, *Tenninnyoubou*, *Sagoromomonogatari*, *Chūsei Taketori Setsuwa*, *Tamatsukuri Monogatari*, *You Kibi Öyküsü*, *Horai Monogatari* gibi klasik Japon ütopyalarını inceler. Bu ütopyaların More’un Utopia’sından farklı olarak insan üstü güçler, tanrısal varlıklar, kötü ruhlar, cennet cehennem tasvirleri, ay’da yaşam, kutsal kıyafetler gibi tamamen gerçeklikten uzak fantastik unsurlar barındırmaktadır. Ayrıca Şintoizm, Taoizm, Budizm ve Konfüçyüsçülük’ün etkileriyle bu ütopyik metinlerdeki temalar da zamanla değişmiştir. Özellikle Tokugawa dönemi boyunca Budist sutraları ve Lao Tzu, Chuang Tzu ve Lieh Tzu gibi Taoist figürlerin yoğun etkisi vardır (Davis, 1992, s.222). Diğer bir araştırmacı Huai-Hsuan Huang (2018), “Distinguishing Patterns of Utopia and Dystopia, East and West” adlı çalışmasında Batı ve Doğu’nun ütopya ve distopya anlayışları arasındaki farkları incelemiştir. Huang, Doğu ütopyalarında Batı’nın aksine iyinin kötüye ve kötünün iyiye dönüşümünü içeren sonsuz döngüsellikten bahseder. Bu döngüsellik, Doğu felsefesinin, özellikle Budist prensiplerinin, yeniden doğuş ve karma anlayışlarının yanı sıra Taoizm’deki yin-yang felsefesinin etkileriyle şekillendiğini ileri sürer.

Türk edebiyatında da Japon edebiyatında olduğu gibi Batılılaşma dönemine kadar Batılı anlamda ütopyaların varlığından söz edilemeyeceği görüşü yaygındır. Engin Kılıç bunun nedenini şu sözlerle açıklar:

“19. yüzyıla kadar Osmanlı düşüncesinde Antik Yunan’dan gelen çevrimsel zaman kavrayışının egemen olmasından dolayı, Tanrı böyle olmasını istediği için böyledir ve dolayısıyla herhangi bir yenilik bozulma olarak algılanacaktır. Bu felsefenin hâkim olduğu bir kültürde doğal olarak alternatif toplum modelleri geleneğinin var olması beklenemez” (Kılıç, 2004, s.73).

Batılı olmayan toplumlarda çoğunlukla dinsel düşünce sisteminin egemen olmasından kaynaklı Doğu’da ütopyacı geleneğin olmadığını savunan Kumar’ın görüşlerine karşı Kılıç, Antik Yunan felsefesinden kaynaklı olarak ütopya geleneğinin oluşmadığını söyler. Bu durum Doğu ve Batı ayrımı bakış açısıyla ütopyaların değerlendirilemeyeceğini de gösterir. Hilmi Yavuz ise Edward Said’in “merkezdeki metin (Kur’an), Arapça olduğu ve İnciller ve Torah’tan (Eski Ahid’in ilk beş kitabı) farklı olarak üniter ve tamamlanmış olarak verildiği için (Müslüman toplumlarda) metinsel gelenekler restore edici değil, destekleyici olmuşlardır: ‘Bütün Öteki metinler, taklit edilemez olan Kur’an’a göre, ikincildirler.’ düşüncesini ‘alternatif bir dünya yaratma ya da verili Dünya’yı değiştirme veya çoğaltma arzusu’nun bulunmadığı şeklinde yorumlamıştır (Canbaz-Yumuşak, 2012, s.52).

Sargent ise “Ütopyacılığın Üç Farklı Yüzünün Yeniden Değerlendirilmesi” (*The Three Faces of Utopianism Revisited*, 1994) adlı makalesinde ütopyaların yalnızca Hristiyan Batı’nın bir ürünü olmadığını belirtmekte, ancak biçimsel özelliklere sahip bir edebiyat türü olarak Thomas More ile özdeşleşen ütopyaların Hristiyan Batı’da yaygın olduğuna işaret etmektedir (Sargent, 1994, s.2). Ütopyaların Batı ile sınırlandırılmasının belirgin bir şekilde hata olduğunu savunan ve onları yalnızca Hristiyanlık geleneği ile tanımlayan Sargent, özellikle Çin ve Arap geleneklerinde Batı ile temasa geçmeden önce de ütopyaların var olduğunu ifade etmektedir (Sargent, 1994, s.19). Sargent görüşlerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Ütopyacılık genel bir insan olgusudur.
2. Her kültür beden (haz) ütopyaları yaratmıştır.

3. Hristiyan Batı dışında şehir ütopyaları ve hatta bağımsız ütopya gelenekleri vardır.
4. Thomas More özel bir edebi biçim yaratmıştır ve bu tür hızla yayılmıştır; More'un icadının önemi türe verdiği biçimin evrensel olarak kabul görmesidir (Sargent 1994:19).

Sargent'a göre tanımsal bir problem nedeniyle ütopyaların yalnızca Batı'da var olduğu düşünülmektedir. Doğu'nun kendi kültürü, felsefesi ve arzularıyla ürettiği ütopyaların olduğu kabul edilse de Doğu'da More'un *Utopia*'sına benzer bir örnek bulunmamaktadır.¹ Japonya ve Osmanlı'da ise More'un ütopyasına yakın ütopyaların yazıldığını söyleyebileceğimiz zaman modernleşmenin/Batılılaşma döneminin başladığı 19. yüzyıldır. Bu yüzyılda her iki ülkede de edebiyat yoğun bir şekilde Batı etkisi altına girmiştir. Çeşitli şekillerde gerçekleşen bu etkileşimde çeviri faaliyetleri büyük rol oynamış, roman, hikâye, tiyatro gibi Batı'ya özgü edebi türler, romantizm, realizm gibi edebi akımlar çeviri aracılığıyla bu edebiyatlara girmiştir. Özellikle çevirileri yapılan ilk edebi metinlerin arasında Fenelon'un *Telemakhos'un Başından Geçenler*, Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1880) ütopyaların olması yeni bir toplumun ve kültürün inşası gibi yeniden oluşumların yaşandığı ve kendi ütopyalarını yaratma derdindeki her iki ülkede ideolojik bir araç olarak da kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu makalede de rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarım sunan, bireylerin ve toplumların ideal yaşam düzenini oluşturmak için akılcı ve uygulanabilir çözümler sunan ütopya anlayışı üzerinden metinler incelenecektir.

Türkiye ve Japonya'nın Batılılaşma Dönemlerinde Edebiyat

19. yüzyıl, Japonya'da Meiji Dönemi (1868-1912), Osmanlı'da ise Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile Batılılaşma hareketlerinin başladığı bir yüzyıldır. Her iki imparatorluk, idari ve hukuk sistemlerinden eğitime, ekonomiden askeriyeye, sosyal ve kültürel yaşamlarına kadar birçok alanda Batı'yı örnek alarak reformlar gerçekleştirmiştir.

Japonya'da Meiji döneminde Tokugawa Şogunluğu'nun yerine Meiji İmparatoru geçerek feodalizm kaldırılmış, 1889 yılında Meiji anayasası ilan edilmiştir. Bu dönemde Batı'dan Japonya'ya getirilen uzmanlar ve Batı'ya gönderilen öğrenciler sanayi, teknoloji, eğitim, sanat gibi birçok alanda modernleşmenin sağlanmasında önemli roller oynamışlardır. Osmanlı'da ise Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile Batılılaşmanın ilk somut adımları atılmış, Meiji'de olduğu gibi Batı'dan gelen uzmanlar ve Batı'ya gönderilen öğrenciler Batılılaşma hareketlerinin bir parçası olmuşlardır. Her iki "Doğulu" toplumun Batılılaşma hareketlerinde ortak noktalar bulunsa da Esenbel (2000)'in söylediği gibi, Meiji Japonları ve Osmanlı Türkleri Batı olgusunu farklı biçimlerde karıştırıp farklı Batı/Doğu karışımları kurmuşlar ve "Batılı olmayanlar" gibi pek de anlamlı olmayan bir şekilde tanımlanan bu halklar 20. yüzyılın tarihsel eklektik modellerini yaratmışlardır.

Batılılaşma süreçlerinin yaşandığı bu dönemlerde edebiyat da Batı'nın büyük etkisi altındadır. Japon edebiyatı Meiji döneminde Budizmin büyük etkisinden sıyrılmış, "daha az önemli" olarak düşünülen düz yazı ve roman Batı edebiyatının etkisiyle daha önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır (Kato, 2012). Dönemin edebiyat araştırmacısı Tsubouchi Shōyō (1859-1935) modern Japon edebiyatının temellerini atan önemli eleştirmen ve çevirmenlerden biridir. Shōyō, Tokyo Üniversitesi Batı Edebiyatı bölümünde öğrenciyken Japon roman kurgusunu yeniden düşünerek *Romanın Özü* (Shōsetsu no Shinzui, 1885) başlıklı kitabını yazmıştır. *Romanın Özü*'nde Batı edebiyatına atıflarda bulunarak Batılı romanın nasıl yazılması gerektiğini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Kitabın ilk bölümünde, teorik bilgileri ele alarak anlatının gelişimini açıklar; sonraki bölümlerde, kurgu, yapı ve karakterler üzerine pratik önerilerde bulunur ve roman yazma tekniği ile romanın insan yaşamına katkılarını tartışır. Romanın biçim ve içerik olarak nasıl yazılması gerektiği üzerinde duran Shōyō, çalışmasında tam olarak realist romanın tanımını yapmıştır. Japonya'da bir eğlence aracı olarak görülen romanın Batı'daki önemine dikkat çeker. Japon edebiyatında ilk kez *junbungaku* (*saf edebiyat*) terimini kullanan Shōyō, romanın çok seslilik ve metinsellik içermesi gerektiğinin üzerinde durur (Luchsinger, 2000:24). Shōyō'nun bu eleştiri kitabına örnek olarak gösterilecek Batılı anlamdaki ilk modern roman Futabatei Shimei'nin *Sürüklenen Bulutlar* (Ukigumo, 1887-89) adlı eseridir. Shimei'nin eseri klasik edebiyat dilinin basmakalıp sınırlamalarından uzak ve sözlü dil ve yazılı dilin birleştirilmesi girişiminin ilk örneklerindedir (Kato, 2012).

Batı edebiyatının incelenmesi ve yurt dışında eğitim gören Japon yazarlar ile Batılı dillerden Japoncaya yapılan çeviri faaliyetleri özellikle hız kazanmıştır. Meiji dönemi öncesindeki Edo döneminde (1603-1868) Japonya'nın

---

¹ Bu konu "'Batılı Olmayan' Distopya: Ōe Kenzaburō, Tawada Yōko, Murakami Ryū" adlı doktora tez çalışmamda daha ayrıntılı bir biçimde tartışılmaktadır.

politik stratejileri nedeniyle yalnızca Hollanda ile ticaret amacıyla temaslar sürdürülmüş, dolayısıyla çeviri faaliyetleri de genellikle Hollandaca üzerinden yapılmıştır. Ancak 1860'larda Japonya'nın dış dünyaya açılmasıyla İngiltere, Fransa, Almanya ve Amerika'nın önde gelen Batılı güçler olduğunu fark eden Japonlar, Hollandacanın yerini İngilizce, Fransızca ve Almancaya bırakmış ve bu dillerde sözlükler yazılmaya başlanmış, çeviri çalışmaları hız kazanmış, 1862 yılında ise Yokohama'da Fransızca Dil Okulu açılmıştır (Sukehiro, 1989). Disraeli veya Bulwer Lytton gibi bilimkurgu türünde eserler yazan yazarların politik romanları, Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1850), Pieter Harting'in *Anno 2065. Een blik in de toekomst* (1865), Fenelon'un *Telemakhos'un Başından Geçenler* (1879), Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1880), Friedrich Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (1880), Thomas More'un *Ütopya'sı* (1881), Paul Vernier'in *La chasse aux Nihilistes* (1882), Alexandre Dumas'nın *Memoires d'un medecin* (1882) ve William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* (1890) gibi aralarında ütopik eserlerin de bulunduğu Batı edebiyatından birçok eserin çevirisi 19. yy. sonlarında yayımlanmıştır. Batı'dan yapılan ütopik eserlerin çevirilerinin, Japon politik bilincini aydınlatacağı ve Japon yaşam standartlarını iyileştireceği düşünülerek Japon liderlerinin Batı tarihi ve edebiyatından ütopya kavramı ve politikasını çeviri eserler aracılığıyla anlamaya çalıştıkları kabul edilmiştir (Yoriko, 2006). 1892 yılında, Thomas More'un *Ütopya* eseri, Inoue Tsutomu (1850-1928) tarafından *Ryō Seifu-dan* (İyi Bir Devlet Hakkında) başlığıyla çevrilmiştir. Bu çeviri, Inoue'ye sosyal reformların gerçekleştirilmesi konusunda okurları bilinçlendirme amacıyla yapılmıştır. Inoue'nin ardından, Ogiwara Kengai 1893'te *Risoteki Kokka* (İdeal Devlet) başlığıyla, Mikami S. (kimliği belirsiz bir çevirmen) ise 1913'te *Yutopia* başlığıyla çevirisini yayımlamıştır. Mikami'nin çevirisi, esere sadık kalan en doğru çeviri olarak değerlendirilir. Inoue gibi Mikami de çevirisinin sosyal reformlar için bir model teşkil ettiğini savunmuş ve *Yutopia* başlığıyla, ütopya teriminin Japonya'da bilinmeye başladığını, Batı edebiyatı okuyan Japonlar arasında yaygınlaştığını belirtmiştir. Sosyal reformların yaşandığı Meiji Japonya'sında, *Ütopya* ve ütopya kavramı tanınmış ve yaygınlaşmıştır (Koon-ki Ho, 1991, s. 214).

Sonrasında ise Tsubouchi Shōyō (1884), Chōmin Nakae (1888), Kōda Rohan (1900) Tetchō Suehiro (1849-1896) gibi Japon yazarlar kendi ütopyalarını yazmaya başlamışlardır. Tetchō Suehiro'nun demokratik bir hükümet, modern teknoloji ve silahları anlattığı *Setchūbai* (*Karda Erik*, 1886) adlı romanı türün önemli örneklerinden gösterilir. Suehiro'nun diğer eserleri *Nijusannen Mirai Ki* (*A Future Record of the Year 1890*), *Kakan'o* (*A Nightingale Among the Flowers*, 1888-9), *Nanyō no Daibarān* (1891); Yano Ryukei'nin *Ukeshiro Monogatari* (1890), Sudō Nansui'nin *Kyokujitsu no Hatafū* (1887), Ushiyama Ryosuke'nin *Nihon no Mirai* (1884), Suigura Jugō'nun *Hankai Monogatari* (1886) adlı çalışmaları bu dönemde yazılan eserlere örnek olarak gösterilebilir (Akdemir, 2022).

Japonya'nın aydınlanma dönemi Meiji döneminde daha iyi bir toplum yaratmak için Batı'nın ideolojisi, teknolojisi, sanatı ve edebiyatı Japonya'ya ithal edilmiştir. Bu dönemde daha iyi bir toplumun anlatıldığı ütopik eserler de devletin Batılılaşmasını destekleyen veya Japonya'nın Asya'da ilerlemesini destekleyen eserler olarak değerlendirilir ve *seiji shōsetsu* (politik roman) olarak tanımlanır (Moichi, 2006). Ütopyaların mevcut düzene eleştirel bakış açısı ile yazılan ve alternatif bir ideal toplum yarattıklarını düşünürsek bu dönem yazılan eserlerin ütopya değil de propagandist politik romanlar olduğunu söyleyebiliriz.

Modern Japon edebiyatında Batılı anlamda ütopyaların ortaya çıktığı dönem sanayileşmenin hızla ilerlediği 1912-1926 tarihlerine denk gelen Taishō dönemidir. Taishō döneminde, emperyalist bir güç olma yolunda ilerleyen Japonya'da milliyetçilik ve militarizm güçlenmiş, sanayileşme, teknoloji ve kentleşmede hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerle yaşam tarzlarında da büyük değişimler yaşayan Japon bireyi yerel kültürden uzaklaşarak yabancılaşma sorunu yaşamaya başlamıştır. Yaşanılan bu sorunlar Meiji döneminde rejimi destekleyen metinlerin aksine mevcut döneme daha eleştirel yaklaşan Batı tarzı ütopya geleneğine daha yakın metinlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu dönemde bireyi yok sayan otorite sistemine ve kentleşmeye karşı bir tepki olarak bir grup yazar hem edebiyatta hem de yaşam tarzlarında sosyalist ütopyayı benimsemiştir. Japon yazar Mushakooji Sanaetsu 1918 yılında *Atarashikimura* adlı ütopik bir köy kurmuştur. Thomas More'un *Ütopya'sına* benzeyen bu köyde sanat ve kültür ön plandadır, çalışma saatleri düşürülmüş ve komünal bir yaşam oluşturulmuştur. Yine Taishō dönemi yazarlarından Arishima Takeo (1878-1923) ve Miyazawa Kenji (1896-1933) de kendi ütopyalarını gerçekleştirdikleri komünler kurmuşlardır. Miyazawa Kenji'nin 1926 yılında kurduğu *Rasubijin Derneği* gençlere tarım dersleri ile edebiyat ve sanat seminerlerinin düzenlendiği bir topluluktur. Bir diğer yazar Kenjiro Tokutomi de Tolstoy ile görüşmesinden ilham alarak kırsala taşınıp *Doğa ve Yaşam* (1920) adlı ütopik eserini yazmıştır. Bu dönem kurulan bir başka komün topluluk ise 1905 yılında Tenko Nishida tarafından Kyoto'da oluşturulan *Ittoen* (Işık Bahçesi)'dir (Trahair, 1999, s.202). Bu topluluk doğa ile uyum içinde

yaşandığında paraya ve mülke ihtiyaç olmayacağı inancındadır. Günümüzde de hala var olan bu topluluk Doğa, Tanrı ve Buda öğretileri ışığında kendi ilkelerini yaşatmaya devam etmektedir. Hristiyan hümanizmi, Budist iyimserliği, Tolstoy, Edward Carpenter, William Morris gibi 19. ve 20. y.y. Batılı yazarlar tarafından desteklenen hümanist düşüncelerin bu yazarları etkiledikleri ve ütopya düşüncelerini besledikleri söylenebilir (Yiu, 2008). Bu dönemde yazılan ve Japon edebiyatının ilk ütopyalarından olan eser Haruo Satō'nun *Utsukushiki Machi* (Güzel Şehir, 1919) adlı eseridir.

Türk edebiyatında ütopyanın serüveni de Japon edebiyatında olduğu gibi modernleşme sürecinde başlar. Elbette çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, farklı milletler, inançlar ve kültürlerden oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma süreci Japonya ile farklı süreçlerden geçmiştir. İnalçık, Türkiye'de modernleşme hareketinin asırlarca geriye uzandığını ancak Atatürk'ün radikal modernleşme fikri ile, sadece maddi ve teknik unsurlarda değil, Türk cemiyetinde attitude'de -hayat görüşü ve davranışlarda- modernleşme kavramı ile modernleşme yoluna girdiğini söyler (İnalçık, 1963, s. 626). Batı ile etkileşimi çok daha uzun bir geçmişe dayanan Türkiye'de Batı edebiyatının yoğun etkisi 19. yüzyılın ikinci yarısında Japon edebiyatında olduğu gibi Batı'dan yapılan çeviriler ile mümkün olmuştur. Tanzimat döneminde 1840'lı yıllardan sonra başlayan çeviriler roman başta olmak üzere yeni türlerin Türk yazın geleneğine tanıtılmasına aracı olmuştur (Yazıcı, 2005, s.46). Bu dönemde Fransız edebiyatı ve Fransızca Japon aydınlarının olduğu gibi Türk aydınlarının en çok ilgi gösterdikleri alan olmuş, Batı'ya ilk gönderilen öğrenciler Fransa'ya gönderilmiş ve yeni tarz okullarda Fransızca eğitimi verilmeye başlamıştır (Gariper, 2018, s.13). Türkçeye çevrilen ilk eserler arasında Fransız yazar François Fenelon tarafından yazılan *Les Aventures de Telemaque* adlı ütopyik eser yer alır. 1862'de ilk çevirisi yapılan eserin 1881'de yeniden çevirisi yapılmıştır. Sonrasında Daniel Defoe'nun *Robinson Cruoe'su*, *Robenson Hikayesi* (1864) ve *Hikaye-i Robenson* (1886) olarak iki kez çevrilmiş; *Votaire'in Micromegas* ilk olarak 1869 yılında Türkçeye Ermeni harfleriyle "Hikaye-i Filozoffiye-i Mikromega" adıyla çevrilmiş, ardından tefrika çevirisi 1871 yapılmış; *Swif'tin Guliver'in Gezileri*, *Guliver'in Seyahatnamesi* (1872) ve *Gülliver'in seyahatnamesi yahut, Cüceler memleketinde* (1913) başlıkları ile çevrilmiştir (Elgül, 2011, s.73). Yapılan ilk çeviriler Türk yazın dünyasında Batılı edebi anlayışın yerleşmesinde önemli rol oynarken ilk çevirilerin çoğunluğunun ütopyalardan oluşmasının, gerileme döneminde kendine yeni bir model arayan Osmanlı'da, Meiji'de olduğu gibi ideolojik bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle bu eserlerin tekrar çevirilerinin yapılması da eserlere verilen önemi göstermektedir. Yine de modernleşme döneminde Japonya ile karşılaştığımızda ütopyik edebiyatın kanonik eserlerinin, başta türe ismini veren More'un *Utopia'sının* çevrilmemiş olması ilginçtir. *Utopia'nın* ilk çevirisi Tercüme Bürosu tarafından -sadece bir kısmı- çevrilerek Tercüme dergisi tarafından yayımlanmış ve bu çeviride de yanlış anlamalara neden olan değişiklikler yapılmıştır (Elgül, 2011, s.7). Bir bütün olarak *Utopia'nın* ilk çevirisi 1964'te yapılmıştır. Elgül (2011), yazarların ütopyik düşüncenin etkisini çevirilerle değil de orijinal metinlerinde yansıtmayı tercih etmelerini, yabancı fikirlerin ve türlerin belirli bir kültürel sisteme girmesinin daha yaygın bir düşünce olabileceğini söyler. Esenbel'in de belirttiği gibi her iki ülke "tam bir Batılı" olma amacını paylaşırsa da "Japon ve Türkler'in Batı kültürü ile yarattıkları tarihsel serüvenin ortaya çıkardığı eklektik kültür yapıları özdeş değildir" (Esenbel, 2000). Ütopyaların çevirileri ve yorumlanması da her iki kültürde farklı olmuştur.

Ütopyalar çeviriler aracılığıyla ve yazarların orijinal dillerinden okumaları ile Tanzimat yazarlarının dikkatini çekmiştir. Bu türün mevcut döneme karşı getirdiği eleştiri ve bilim hayranlığı ile ilk ütopyalar Tanzimat döneminde ortaya çıkmış ve yazarlar genellikle ütopyalarını "rüya" başlığı altında yazmışlardır (Arslan Kaynardağ, 2009). Kılıç, Tanzimat dönemi ütopyalarını Genç Osmanlılar ve 1908 sonrası dönemde yazılan ütopyalar olarak ikiye ayırır ancak her iki dönem ütopyalarının Türkçülük- İslamcılık- Osmanlıcılık gibi ideolojileri değişen oranlarda yansıtmaya araçları olduğunu belirtir. Bu ütopyalara örnek olarak Ziya Paşa'nın *Rüya'sı*; Namık Kemal'in *Rüya'sı* (1872); Ziya Gökalp'in *Kızıl Elma'sı* (1913); Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* (1912); Molla Davutzaade Mustafa Nazım Erzurumi'nin *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyeyi* (1913); Hasan Ruşeni'nin *Ruşeni'nin Rüyası: Müslümanların "Megali İdeası" Gaye-i Hayaliyesi* (1915); Yahya Kemal'in *Çamlar Altında Muhasebe* (1913)'sini gösterir. *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Ruyet* dışında yazılan bu eserlerin yazıldığı dönemde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki'ye eleştirel yaklaşmadıklarını dahası öne çıkardıkları ideolojiyi destekler nitelikte olduklarını söyler (Kılıç, 2004). Bu dönemde ütopyik köyler kurgulayan Japon yazarlar gibi kendi yaşamlarında ütopyayı deneyimlemek isteyen bir grup yazar yaşadığı dönemin gerçeklerinden kaçma planı kurar. *Servet-i Fünun'un* temsilcilerinden Tefik Fikret, Mehmed Rauf, Hüseyin Kadri, Dr. Esad Paşa, Hüseyin Cahit, Süleyman Nesip ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Yeşil Yurt ideali ile Yeni Zelenda'ya göç etmeye karar vermişlerdir. Bu plan maddi imkânsızlıklar başta olmak üzere birkaç nedenden

dolayı gerçekleşemeyince Hüseyin Kazım Kadri, Manisa'nın Sarıçam Köyü'nde çiftçilikle geçinebilecekleri Yeşil Yurt hayallerini gerçekleştirmeyi teklif etmiştir (Kaynaradağ, 2009). Ancak ütopyik köyler kuran Japon ütopyacıların aksine Türk ütopyacıları bu hayali gerçekleştirmez. Bu ütopya Tefvik Fikret'in Yeşil Yurt (1899) ve Mersiye adlı şiirleri ve Hüseyin Cahit'in Hayat-ı Muhayyel (1897) öyküsü ile yazıya aktarılır. Hayat-ı Muhayyel, mülkiyet kavramının olmadığı, çalışmanın, okumanın ve sanatın değerli olduğu ve insanların karşılıklı bir paylaşım içinde oldukları sosyalist bir toplum yapısı vardır (Kaynaradağ, 1993). Thomas More'un Utopia'sı ile Tommaso Campanella'nın Güneş Ülkesi etkisinde ütopyasını yazan Hüseyin Cahit "Gizli gizli okuduğumuz Utopie, Cite du Soleil gibi eserler, ruhlarımızda, 'senin', 'benim' düşünceleri olmadan kardeş gibi, hakiki bir insan gibi, bir arada yaşamak ve temiz bir toplum oluşturmak isteğini uyandırmıştı" sözleriyle Batı ütopyalarından etkilendiğini belirtir (Kaynaradağ, 1993).

Tanzimat dönemi sonrasında ütopyaların yoğun yazıldığı dönem Cumhuriyet dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ile başlayan bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde gerçekleştirilen geniş kapsamlı reformlar uygulanmıştır. Saltanat ve halifeliğin kaldırılması, 1924 Anayasası ve Medeni Kanun'un (1926) kabul edilmesi ile Cumhuriyet'in temelleri atılmış; harf devrimi ile Latin harflerine geçilmiş, modern eğitim kurumları kurulmuştur. Tarımda modernleşme çalışmaları yapılmış, sanayi teşvik kanunları çıkarılmış, kadınlara seçme ve seçilme hakları tanınmıştır (1930-1934). İnalçık'ın sözleri ile "Bu dönemde rasyonel devlet, ekonomik-sosyal hayatta, eğitimde ve kültürde belirli bir amaca göre düzenleyici devlet anlayışının uygulamasına başlamıştır." (İnalçık, 1963, s. 631) Edebiyat da toplumsal ve siyasal değişimlerin etkisiyle şekillenmiştir. Edebiyatçılar rejimin faaliyetlerini geniş kitlelere duyurmak ve benimsetmek üzerine bir misyon edinmişlerdir (Oğuzhan, 2007, s.120). Batılılaşma ütopyasının gerçekleştirilmesi olarak görülen Cumhuriyet döneminde ve bu anlayış içindeki yazarlarla ütopyaların alternatif toplumlar yaratarak mevcut topluma ve rejime eleştirel yaklaşımları beklenemez. Meiji dönemi ile önemli bir noktada buluşan Cumhuriyet Türkiye'sinde ütopyalar rejimin kontrolü altındadır. Kılıç da kültürel ve düşünsel yaşamı doğrudan kendi kontrolüne alan tek partili bu dönemde rejimi destekleyen ütopyaların yazıldığını söylemektedir. (Kılıç, 76) Bu dönemde yazılan önemli, ütopyik özellikler taşıyan eserlere örnek olarak, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesi* (1930), Raif Necdet Kestelli'nin *Semani İhtiras* (1933), Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* (1934) Memduh Şevket Esendal'ın *Yurda Dönüş* (1940), Peyami Safa'nın *Yalnızız* (1951) örnek gösterilir.

Güzel Şehir ve Yurda Dönüş'te Ütopyik Unsurlar

Köklü reformlarla modernleşme döneminin yaşandığı iki ülke Japonya'da ve Türkiye'de yazılan ilk ütopyalar arasında Haruo Satō'nun (1892-1964) *美しき町 (Utsukushiki Machi- Güzel Şehir, 1920)* ve Memduh Şevket Esendal'ın (1883-1952) *Yurda Dönüş* (1940) adlı eserleri vardır. Haruo Satō ve Memduh Şevket Esendal kendi toplumlarının modernleşme ve reform süreçlerini eleştirel ve destekleyici bakış açılarıyla değerlendirerek ideal toplum tasarımlarını okuyucuya sunar. Her iki eserde doğayla uyumlu kent yaşamı, tarımın önemi, insanlar arası eşitliğin sağlanması, paranın ve mülkiyetin değersizleştirilmesi ve komün yaşam gibi ütopyacı düşüncenin evrensel temaları işlenir.

Güzel Şehir'in yazarı Satō, Japonya'nın modernleşmede ve sanayileşmede hız kazandığı Taishō döneminde (1912-1926) yazmaya başlamıştır. Roman, şiir, deneme, film senaryoları ve drama gibi birçok alanda önemli eserler veren Satō, Japon edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Klasik Japon ve Çin şiirleri ile yazı stiline geliştiren Satō, Nietzsche, D'Annunzio, Marx, Flaubert, Joyce ve Dante, William Morris gibi Batılı yazarlar, Akutagawa Ryūnosuke ve Tanizaki Cunichiro gibi Japon yazarlardan etkilenmiştir. Keio Üniversitesi'nde Fransız Edebiyatı bölümünde okuyan Satō, Oscar Wilde'ın şiirlerini de Japoncaya çevirmiştir (Gerbert, 1996). Farklı türlerde yazdığı fantastik, ütopyik ve distopyik eserlerle erken modern dönemde Japon edebiyatını zenginleştirmiş, 1919'da modern edebiyatın ilk ütopyalarından biri olarak bilinen *Güzel Şehir*'i ve yine ilk distopyalarından biri olarak bilinen *Nonsbaran Kayıtları*'nı (1929) yazmıştır. Satō'nun eserleri yirminci yüzyılın başlarında modernleşme ile değişen dönüşen Japonya'yı ele alır. Kentleşme, sanayileşme, teknoloji, sınıf problemi, yabancılaşma gibi birtakım problemleri Batılı yazarların da yoğun etkisiyle oldukça modernist bir biçimde eserlerinde ifade etmiştir. Exley, Satō'nun eserleri ile yerinden edilmiş bireylerden oluşan bir ulusu, ortak bir estetik duyarlılık aracılığıyla yeniden entegre etmeye çalıştığını belirtir (Exley, 2010).

Güzel Şehir, kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı sosyo ekonomik kaygılarla yazdığı bir eserdir. Bu eseri yazdığı dönemde Japonya Asya'da Batılı güçlerle ittifaka girerek emperyalist bir güç olma yolunda ilerlemiş, gemi yapımı, demir çelik gibi ağır sanayi dallarında gelişmiş ve sanayileşme ile şehirlerdeki nüfus yoğunluğu da artmıştır. Özellikle Tokyo'nun nüfusu 1900 yılında bir buçuk milyonken 1920 yılında iki milyonu aşmıştır (Kato, 2012:725). Tokyo'daki bu nüfus artışı işsizlik, yoksulluk, konut problemi ve sınıf çatışması gibi sosyoekonomik birçok sorunu da beraberinde getirmiş, kentteki yabancılaşma, kaygı ve huzursuzluk çağını da başlatmıştır. Modernleşme öncesi ismi Edo olan Tokyo'nun fiziksel olarak inşası, dönüşümü, gelişimi Meiji'nin başlarından itibaren hep devam etmiş ve özellikle 1923 Büyük Kanto Depreminden sonra eski şehir Edo'dan izler daha da silinmeye başlarken insanlar ve kent arasındaki bağ da giderek zayıflamıştır. Sürekli değişen kent manzarasının ve kimliğinin edebiyatta temsilleri de oluşmaya başlamıştır. Dönemin önemli yazarları Nagai Kafuu, Akutagawa Ryunosuke, Tanizaki Junichiro ve Sato Haruo gibi birçok yazarın metinlerinde kent, özellikle Tokyo imgesi karşımıza çıkmaktadır. Saburo Kawamoto, Maeda Ai, Kobayashi Hideo, Kojin Karatani gibi birçok araştırmacı da modernleşme dönemi yazarlarının metinlerinde yaptıkları kentsel okumalar sonucunda kentleşme ile gelen travmatik bir köksüzlüğe ve *furusato* yani memleket kaybına, yaşadıkları yer ile bağların zayıflamasına ve kentsel belleğin kaybına dikkat çekmişlerdir (Dodd, 2016). Edo'dan giderek uzaklaşan Tokyo'nun bir sanayi şehrine dönüşmesi ve çılginca gelişimi deneysel edebiyat yazarlarının zamanı ve mekânı yeniden yapılandırmak için yeni anlatı stratejileri ve yeni bir dil geliştirmelerini gerektirmiştir (Yiu, 2009). Satō, anlatı içinde anlatı, metinlerarasılık, resim, mimari ve edebiyatı bir araya getirerek oluşturduğu ütopyası *Güzel Şehir*'de hem bir ütopya yaratmış hem de edebiyatta yeni yöntem ve biçimleri denemiştir.

Güzel Şehir, annesi Japon babası Amerikalı olan Kawasaki adlı genç bir adamın Amerika'dan gelerek Tokyo'nun merkezinde ütopyik bir şehir kurma planını anlatır. Bu "tuhaf ama hoş plan"ı E. adlı bir ressam ve Paris'te mimarlık üzerine incelemeler yapmış T. adlı bir mimar ile hayata geçirmek ister. İlk olarak, şehrin çizimleri ve maketi hazırlanacak, ardından Tokyo'nun merkezinde uygun bir alan bulunarak satın alınacak ve bu ideal şehir somut bir gerçeklik haline getirilecektir.

"Güzel Şehir'i yaşayan ve hareket eden büyük bir sanat eseri olarak düşündüm. Tıpkı tanrılar için tapınaklar inşa etmenin eski insanlara göre kutsal olması gibi insanlar için ev inşa etmenin de kutsal bir kavram olduğunu düşünmeye başladım. Uzun ömürlü taş evlerden oluşan büyük bir şehir hayal ettim" (Satō, 1973, s.58).

Kawasaki şehri planlarken iki ana kaynaktan ilham alır. İlk olarak Edo dönemi (1603-1868) ressamı Shiba Kōkan'ın eserinden etkilenir. Kōkan'ın 'Nakasu Manzarası' adlı resimdeki gibi şehri Sumida Nehri'nin kıyısına, Tokyo'dan bağımsız bir şekilde kurmayı planlar. Resimdeki yeşil doğa manzarasının içinde küçük evler, renkli kıyafetleriyle yürüyen insanlar ve köpek gibi detaylar ilham kaynakları arasındadır. Kawasaki'nin ilham aldığı ikinci kaynak ise, çalışmalarını yaparken ressam ve mimarın esinlenmesi için okuduğu William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* adlı ütopyasıdır. Japon bir ressam ve Batılı bir yazarın sentezi şeklindeki bu ütopyada tasarladığı ideal şehrin ve toplumun ayrıntıları şu şekildedir:

- Kasaba yolu bir halka oluşturacak şekilde kıyı şeridini takip etmeli, evler bu halka üzerinde yer almalı ve ortadaki boş arazide her evden görülebilecek bir bahçe bulunmalı, böylece doğa ile iç içe olmalı.
- Toplamda yüz tane olacak evlerin kendine özgü tasarımı olmalı ancak bir kale gibi de bütün olarak uyum içinde olmalıdır.
- Evler sade, gösterişten ve lüksten uzak, iki katlı ve küçük olmalıdır.
- Evler ahşaptan inşa edilmeli, dış görünüşleri tamamen Batı tarzında olmalı ancak iç mekânları geleneksel Japon evleri gibi tasarlanmalıdır.
- Bu evlerde birbirlerini seçen evli çiftler yaşamalı, bu çiftlerin ilk evliliği olmalı ve çocuk sahibi olmalı.
- Hayvanlara karşı sevgi beslemeliler ve herkesin evcil hayvanı olmalıdır.
- Burada yaşayanlar en çok yapmak istedikleri işleri yapmalı, ataları gibi para için değil, keyif için çalışmalı, bu şekilde çok daha başarılı olabileceklerdir
- Şehirde tüccarlar, hükümet yetkilileri ve ordu bulunmamalıdır.
- Asla nakit işlem yapılmamalı, şehrin dışında paranın idare edilebileceği bir yer ayarlanmalıdır.

Kawasaki ayrıca kasabada gaz yağı yerine elektrik kullanımını ön görmektedir. Şehrin elektrikle aydınlatılması planlanmakta olup, bu elektrik kaynağının Tokyo'ya bağımlı olmaması ve gelecekte bilim insanlarının kendi elektriklerini üretebilecekleri bir seviyeye ulaşmaları hedeflenmektedir. Kawasaki “zamanın ters takla attığını görmek hoşuma gitmiyor. Bu nostaljiden başka bir şey değil. Önümüze bakmalı, gözlerimizi geçmişe dikmemeliyiz” ifadesiyle kendi içinde bir çelişki yaşamaktadır. Edo dönemi resminden aldığı ilamla geçmişle bağ kurmaya çalışırken, teknolojiyi geri plana atmamakta ve modernleşme ile nostalji arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır.

“Günümüz makineleri tamamen mükemmel hale geldiğinde onları çalıştıracak güç artık insanların sağlığını durmadan çürüten devasa fabrikalara bağlı olmayacak. Nasıl ki, nazik, iyi beslenmiş evcilleştirilmiş vahşi hayvanlar, atlar, inekler güçlerini zarifçe insanların hizmetinde kullanıyorlar, her türlü makinenin kullanımı da kolaylaşacak ve verimli şekilde kullanılacaklar. İnsanların el sanatlarında kullanışlı makineleri olacak. O zaman makine sanayi vazgeçilmez olacak. Sanatı teşvik edecek ve biz tüm (sanatın hizmetinde olan) makine fabrikalarına sanatın militarizmi diyebiliriz” (Satō, 1973, s. 53).

Satō, dönemin gelişmekte olan sanayisine ve teknolojisine eleştirel yaklaşarak, bunların insan sağlığına zarar vermeden daha insancıl ve sanatsal bir şekilde kullanılmasını vurgular. Teknolojinin sanatı destekleyen bir araç olarak kullanılabilmesi bir gelecek vizyonu çizmektedir. Kawasaki, nostaljik ve Batılı unsurlarla ütopyasını oluşturduğu ideal şehirde tek umudun da insanda olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Biz ona ancak şekil verebiliriz. Güzel Şehir’in gerçekten güzel ve mutlu bir yer haline gelip gelmeyeceği, yalnızca orada yaşayanların kalbi belirleyecektir” (Satō, 1973, s.55).

Kawasaki'nin planı modernleşme unsurlarından vazgeçmeden, gösterişten uzak, aileye, doğaya ve hayvana değer veren ne tam anlamıyla Batılı ne de tamamen geleneksel Japonya olarak nitelendirilebilecek bir şehir kurgulamaktır. Eserin yazıldığı dönem modernleşme sürecinin hızlandığı, ağır sanayinin geliştiği ve Japonya'nın dünya pazarında aktif rol aldığı bir dönemdir. Bunun yanı sıra, sanayi şehirlerine göçlerin hızlanması işsizlik ve ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Kawasaki'nin neden bir ütopya yaratmaya çalıştığını da şu sözlerinden anlayabiliriz:

“Şu an içinde yaşadığımız toplum, paranın sınırsız gücüyle grotesk bir temel üzerinde grotesk şekillerdeki kemerlerden oluşan tehlikeli ve çirkin bir yapıdır. Ancak, iki bacaklı kanatsız hayvan olan insan bu tuhaf yuvada sakin bir şekilde yaşamaktadır. İyileştirme çağrısında bulunanlar bile başka bir grotesklik eklemekten başka bir şey yapmamaktadır” (Satō, 1973, s.54).

Satō, kanatsız hayvan figürü olarak gördüğü insanın doğanın düzenine uyumsuz, tuhaf bir varlık olduğunu ima ediyor. Toplumsal reformların durumu daha da kötüye götürmesini, paranın toplum üzerindeki baskısını ve bu baskının yarattığı bozuk düzeni eleştiriyor.

Japonya büyük sanayileşme sürecinden geçerken Tokyo'nun aşırı büyümesi, kirlenmesi dönemin birçok yazar ve eleştirmeninin dikkatini çekmiştir. Sinema ve edebiyat eleştirmeni Saburo Kawamoto, Tokyo'nun kentsel okumasını yaptığı *Taisho Genei* (Taisho İlizyonları) adlı kitabında Tokyo'yu Meiji dönemi öncesi yani modernleşme öncesi Edo ile karşılaştırır. “Başlangıçta Sumida nehri vardı. Ancak Meiji nesli onu yok etti ve yerine kara merkezli bir Tokyo koydu” (Dodd, 2016) diyerek Tokyo'nun modernleşme sürecinde yaşadığı dönüşümü eleştirir ve bu dönüşümün şehir dokusu üzerindeki etkilerini vurgular. Aynı şekilde Nagai Kafu 1909'da yazdığı ve modernleşen Japonya'ya ve Tokyo'ya eleştiriler getirdiği *Sumidagawa* adlı romanında Sumida nehrini Meiji'nin sorunlarından kaçtığı nostaljik bir yer olarak gösterir. Eleştirmen Maeda Ai, *Text and the City* adlı kitabında Nagai Kafu, Higuchi Ichiyo, Kawabata Yasunari gibi birçok yazarın metinleri üzerinden kent yaşamı ve metin ile kent arasındaki yenilikçi bağlantıları inceler ve kökleri tamamen maddi şeylere dayanan bir şehir anlayışının yükseldiğini gözlemler. Bir başka edebiyat eleştirmeni Kobayashi Hideo da *Kokyō o ushinatta bungaku* (Kayıp Evin Edebiyatı) başlıklı kısa makalesinde yirminci yüzyılın ilk yarısında insanlar ve mekân arasındaki bağların giderek zayıfladığına yönelik bir eleştiri getirir. Sumida Nehri'nin kıyısına kurulan ve maddi olanın değersizleştiği doğanın korunup önem kazandığı *Güzel Şehir*'de de tekrar Tokyo ile bağ kurma arayışına girildiğini söyleyebiliriz.

Kawasaki'nin üç yıl süren ortak çalışma sonucunda başında beri yalan söylediği ve gerçek amacının *Nisi Dominus Frustra* (Her Şey Boşuna, Tanrı Olmadan) adlı romanını yazmak olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Kawasaki'nin asıl hedefinin, ressam ve mimar ile birlikte tasarladığı ütopyayı daha gerçekçi bir tarzda kitabında

anlatmaktır. Ayrıca Kawasaki ütopyasının yaratım sürecini sadece kayıt altına almamış “gerçekleşmesi olanaksız tasarı” fikrini de vurgulamıştır. Satō, *Güzel Şehir* ile ütopyanın doğasında var olan imkansızlığı anlatı içinde anlatı tekniği ile vererek ütopya türüne yenilikçi bir katkı da sağlamıştır. Satō'nun yaklaşımı, ütopya kavramının teorik ve pratik sınırlarını sorgulayarak, okuyucuyu ütopyanın hem cazibesi hem de paradoksları üzerine düşünmeye sevk eder.

Satō, *Güzel Şehir* adlı eserinde modernleşme döneminde ortaya çıkan sorunları eleştirel bakış açısıyla ele alırken, Memduh Şevket Esendal (1883-1952) Türk edebiyatının ilk ütöpik örneklerinden biri olan *Yurda Dönüş*'ü farklı bir motivasyonla ancak benzer temaları işleyerek kaleme almıştır. Cumhuriyet döneminde önemli görevlerde bulunmuş ve Fransızca, Farsça, Arapça dillerine hâkim olan Esendal, edebiyatta gündelik yaşamı, Anadolu insanını, toplumsal değişimi ve Batılılaşmayı konu alan öyküleri ile dikkat çekmektedir. İngiliz devlet adamı yazar Thomas More gibi siyasetle ve toplumla iç içe olan Esendal'ın metinlerinde de dönemin toplumsal düzeninin yansımalarını ve kendi ideal toplum önerisini görmek mümkündür.

Esendal'ın eserlerini yazdığı Cumhuriyet döneminde, sanayi kuruluşlarının ve fabrikaların kurulması, demiryolu inşasının başlaması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının kazandırılması ve kırsal kesimde eğitim ve tarımın gelişimi için Köy Enstitülerinin kurulması gibi köklü değişimler yaşanmıştır. Esendal'ın bu dönemin ihamıyla kaleme aldığı *Yurda Dönüş*'te Cumhuriyet ütopyasının gerçekleştiği bir ülke tasviri yer almaktadır.

Öykü “Uzakça Doğu'da yıllarca bulunduktan, gezdikten, çalıştıktan, epeyce de para kazandıktan sonra yurdumuza dönüyorum.” cümlesiyle başlar. Öykünün anlatıcısı bir doktordur; kendi ülkesinden uzun süredir uzakta Doğu'da yaşamış, Doğu şehirlerinden aldığı ipekler, kürkler ve bir de hizmetlisi Govalı ile yurduna dönmüştür. Onu çıktığı bu yolculuktan daha çok döndüğünde ülkesinin değişimi şaşırtmıştır. Genellikle Rönesans ve erken dönem ütopyaları, coğrafi/yolculuk ütopyaları olup, keşfedilmemiş ülkelere, ıssız, haritada olmayan adalara ve gezegenlerde kurulur (Pohl, 2017). Çıkan yolculuklarda keşfedilen coğrafyalardaki bilinmez, ıssız yerlerde ötekinin keşfi ön plandadır. More, *Utopia*'sını Amerigo Vespucci, Kristof Kolomb ve Angelo Poliziano'nun yeni dünyaların ve yeni halkların keşfini anlattığı mektuplardan esinlenerek yazmıştır. Ancak *Yurda Dönüş*'te anlatıcı uzak hayali bir adada ütopyayı keşfetmemiştir; Doğu'daki (daha sonra buraların Asya şehirleri olduğunu öğreneceğiz) yolculuğundan sonra onu her açıdan şaşırtacak derece -her ne kadar buraya kendini yabancı ve öteki hissetse de- ideal bir ülke ile karşılaşır. Esendal'ın öyküsü klasik ütopyaların tersine bilenmeyen bir adada değil, anlatıcının tanıdığı fakat dönüşüm geçirmiş yurdunda ideal toplumun izlerini arar.

“Buralarda yaşamak ne kadar kolaylaşmış, nasıl rahatlamış. Buraya kadar geçtiğim yerlerde büyük, iri, kocaman yapılar görmedim. Yalnız ne yana baksanız evler, bağlar, bahçeler ve şenlik gözden kaybolmuyor. Ben yurdumuzdan çıktığım yıllarda buraları hemen de boş ovalardı. Nasıl olmuş da bu yerler dolmuş, anlayamadım” (Esendal, 2023, s.32).

“Uzakça Doğu” ile başlayan öykü Doğu ve Batı ikilemini de ortaya çıkarmış, gezdiği yerlerle sürekli kıyaslamalar yapması ütopyanın Batılılaşma ile ilişkisini de düşündürmektedir. Esendal'ın Doğu yolculuğundan gelen bir karakter yaratmasının nedeni Doğu'nun egzotik algısını da değiştirmek olabilir. İngiliz yazar Lady Mary Wortley Montagu'nun *Turkish Embassy Letters* (Türk Konsoloslüğünden Mektuplar) adlı ütopyasında Doğu'nun ütopyacı arzu ve imgelem aracı olarak kullanılmasının (Pohl, 2017) aksine, Esendal'ın anlatısı Doğu'nun egzotik ve mistik algısını eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmektedir.

Anlatıcı ülkesine döndüğünde arkadaşına Doğu şehirlerinde yaşadığı maceraları anlattıktan sonra arkadaşı “neyse, artık kurtuldun ya, dedi, yurdumuz seni çabuk dinlendirir. Bir daha da böyle biçimsiz yerlere gitmeye kalkışmazsın!” (Esendal, 2023, s.34) diye yorum yapar. Yurdunda artık mülkiyet kavramına ve paraya karşı tutum tamamen değişmiş, Doğu'da kazandığı paralar ve kaçırıldığı ipekliler ile kürklerin burada yaşayan insanlar için hiçbir önemi kalmamıştır. Anlatıcı, ““Bunları nerede, nasıl çıkaracağım? Kimlere satacağım? Bir büyük tase! Nasıl da çabucak değiştim. O gezdiğim, bulunduğum yerde doğru, haklı, güzel, iyi olan şeylerim buraya gelince haksız, kötü, çirkin oluverdi! Şimdi otomobilimi, bu sevgili makineyi görmek bile istemiyorum” (Esendal, 2023, s.30) diyerek kendi değerler sisteminin ve önceliklerinin ne kadar köklü bir değişim geçirdiğini ifade etmektedir. Bu yeni yurttan artık kendi kendine yeterli, kooperatifçiliğin desteklediği ve doğa ile insan yaşamının öncelendiği bir yaşam söz konusudur. Bu durum Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin bir yansımasıdır; bu süreçler toplumsal değerlerin yeniden tanımlanmasını ve bireysel çıkarların

yerine kolektif çıkarların önem kazanmasını sağlamıştır. Esendal'ın ütopyası yalnızca bir toplumsal düzen eleştirisi değil aynı zamanda dönemin ideallerini ve umutlarını yansıtan bir vizyon sunmaktadır.

Anlatıcının karşılaştığı “yeni” yurttan uygarlık ve toplum, ahlaki ve etik değerlere dayalı bir temele oturtulmuş olup, bireylerin mutluluğunu, refahını ve huzurunu garanti altına almak için ideal koşullar oluşturulmuştur. Yaşanan gelişmeler daha detaylı bir şekilde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Doğanın korunduğu sağlıklı bir kentleşme vardır. İnsanlar doğayla uyumlu bir şekilde tek katlı bahçeli evlerde yaşamaktadır.
- Kooperatifçilik ilkelerine dayalı ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi vardır.
- İnsanlar arasında toplumsal sınıf farklılıkları yoktur, -hangi mesleği yaptıklarına bakılmaksızın -toprak sahibi olarak, tarımla uğraşarak ve üretime katkıda bulunarak eşit fırsatlar elde etmektedirler.
- Yerli üretimi teşvik eden fabrikalar kurulmuştur.
- Kadınlar sosyal yaşamın tüm alanların hak ve özgürlüklerini kazanmışlardır, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmıştır.
- Teknoloji alanında kaydedilen önemli ilerlemeler arasında demiryollarının inşası ve modern otomobillerin yaygın kullanımı bulunmaktadır.
- Eğitim kurumları olarak fakülteler ve laboratuvarlar kurulmuştur; bireylerin eğitim seviyeleri yüksek tutulmuş ve yabancı dillerde etkili iletişim yetenekleri geliştirilmiştir.
- Sanata değer verilerek halk evlerinde düzenlenen sanatsal etkinlikler kültürel yaşamın önemli bir parçası olmuştur.
- Bireyler evlilik ve aile kurma konularında teşvik edilmektedir.
- Bireyler şık ve temiz giyinme konusunda özen göstermekte ve estetik değerlere önem verilmektedir.

Yurda Dönüş'teki ütopyik unsurlara bakıldığında Cumhuriyet döneminin politikalarıyla belirgin bir uyum sağlandığı görülmektedir. Kılıç (2004), Esendal'ın bu öyküsünün 1930'lar ve 40'larda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından vurgulanan “köycülük” ideolojisinin bir savunusu olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.

“Aykut Kansu'nun belirttiği gibi bu hareket, köy hayatıyla ilgisi olmayan yönetici kadronun, istikrarlı ve durağan yaşantıyı esas alan korporatist düzenin kırsal alanda nasıl sağlanabileceği sorusuna cevap arar” (Kılıç, 2004, s.85). Esendal'ın ütopyasını “köycülük”, “köycü” veya muhafazakar kavramlarının ötesinde ütopyik edebi bir metin olarak değerlendirdiğimizde *Yurda Dönüş*'te, More'un *Utopia*'sı veya Satō'nun *Güzel Şehir*'i gibi tarıma dayalı medeniyetin temellendirildiği, bireylerin ortak amaçları doğrultusunda iş birliği yaptığı kooperatifçilik sisteminin önemsendiği, doğaya saygılı ve uyumlu bir yaşamın sağlandığı, eğitime sanata değer veren, kadın erkek eşitliğinin sağlandığı bir toplum tasvir edilmiştir.

Yurda Dönüş'te anlatıcının dikkatini çeken ve eleştirel bakış açısıyla yaklaştığı önemli bir unsur, kadının toplumdaki değişen yeridir. Gümrükte bir kadınla karşılaşan anlatıcı, “hangi şeytanın aklına geldi buraya bir kız koymak!” (Esendal, 2023, s.18) sözleriyle durumu kabullenemediğini ifade eder. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bu ülkede kadınlar eğitim, kamu hizmeti, üretim ve sanat alanlarında aktif roller üstlenmişlerdir. Feminist ütopya kategorisine dâhil edilebilecek *Yurda Dönüş*, dönemin kadınlarına yönelik politikalarını destekleyen bir perspektif sunar.

Dönemin siyasetinde önemli roller üstlenen Esendal, ütopyasında da yaşanan gelişmelerinin etkisi altındadır ve yarattığı ütopya aracılığıyla bu gelişmeleri ileriye taşımaya amaçladığı söylenebilir. Bununla birlikte öykünün anlatıcısının tüm bu gelişmeler karşısında hissettiği yabancılaşma ve değersizlik hissi de eserde hicivsel bir üslupla dile getirilmiştir. Bu bağlamda Esendal'ın anlatısı modernleşme sürecine eleştirel bir bakış açısı sunarak toplumsal değişimin birey üzerindeki etkilerini de yansıtmaktadır:

“Kendimi bir yabancı memlekette sanıyorum .... Bu köylü kızları, çok kırmalı, kırmızı eteklikleri, bu başlarına toplanmış örgülü saçları ile bize benzemiyor. Bu kara pantolonlu, ak gömleli, sırtlarına geniş kollu şayak ceketler giymiş oğlanlar bana, sanki yabancı görünüyorlar. İçimdeki bu yabancılıktan sıkılıyorum. Kimse beni tanımıyor. Doğrusunu söylemeliyim ki, gezip, yaşayıp alıştığım Asya şehirleri şimdi bana daha can sever, daha yakın gibi geliyor” (Esendal, 2023, s.42).

Genellikle distopyalarda kendini dışlanmış ve öteki hisseden kahraman, bu kez bir ütopyanın içinde aynı duyguları yaşamaktadır. Doğu'dan yurduna gelen anlatıcının yaşadığı bu durum, Esenbel'in de ifade ettiği gibi Batılılaşmanın birey üzerinde yarattığı gerilimle ilişkilendirilebilir. Esenbel bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Bu iki toplumda Batılı kültür öğelerinin kullanımının, çağdaş birey kimliğinin oluşumunda birey için yeni gerilimler getirdiği oldukça açıktır. ... Çağdaş Japon ve Türk bireyi, çağdaş Batı'nın öngördüğü bireyin kimliğinin algılanmasında akılsal ve duygusal ayırımının yarattığı psikolojik gerilimi taşımak zorundaydı; ilaveten kendi kültürel ve kişisel kimlik duygusunu korumak ihtiyacı duymaktaydı. Öte yandan, Batı yaşamının benimsenmesiyle, “alaturka” yaşamın kendi “duygusal” alanlarının bu tipte Batılılaşan çağdaş bireyler için gittikçe kapanması, bireyin “çifte gerginlik”li kimliğinin pekişeceğini ima etmektedir.” *Yurda Dönüş*'te de anlatıcının hızla dönüşen toplumsal normlar ve değerler karşısında kendini konumlandırma ve uyum sağlamadaki zorlukları ifade edilmektedir.

Esendal'ın ütopyasının dönemin ideolojik gelişmelerini desteklediği açıktır; bununla birlikte eserde insan üstü güçlere ihtiyaç duyulmadan tamamen rasyonel sınırlar dahilinde insansı özellikler taşıyan bir toplumun kurgulanması evrensel ütopyacı düşüncenin ilkeleri ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Ütopya araştırmacısı Nicole Pohl, ütopya ile ilgili şöyle bir yorumda bulunur “ütopyanın biçim, işlev ve içeriği tarihsel olarak değişiklik gösterse de ütopyayı tanımlayan temel özellikler sabit kalır: Tanıma, harekete geçirme ve dönüştürme arzusu” (2011, s.72). Bu bağlamda Satō ve Esendal'ın kurguladıkları ütopyalar, bu sabit özellikler çerçevesinde toplumsal ve kültürel bağlamlara göre şekillenmiştir.

Sonuç

Satō ve Esendal kendi dönemlerinin toplumsal ve politik etkilerini dikkate alarak hem tepkisel hem de destekleyici bir tutumla ütopyalarını oluşturmuşlardır. Her iki ütopya da mülkiyet kavramının ve paranın değersizleştirilmesini savunurken, doğa ile uyumlu, gösterişten uzak yaşam tarzını teşvik eder. Ailenin önemini vurgulayan bu eserler, sanayi ve teknolojinin insan yaşamını kolaylaştıracak ve doğaya zarar vermeyecek ölçüde gelişmesini ön plana çıkarır. Ayrıca, en temel olarak insanların keyifle çalışabilecekleri ve mutlu bir şekilde yaşayabilecekleri toplumsal düzeni hedefler.

Satō'nun ütopyası, Tokyo'nun tam merkezinde, Tokyo'dan radikal bir şekilde ayrılan, nostaljik ama modern unsurları da içinde barındırır. Bu ütopya, Tokyo'nun kapitalist bir şehre dönüşümüne ve paranın toplumsal değerlerin önüne geçmesine karşı açık bir eleştiri niteliğindedir. Satō, modernleşmenin getirdiği kirlilik, yoğunlaşma ve tüketim kültürüne karşı bir alternatif sunarak, doğa ile uyumlu, gösterişten uzak ve toplumsal dayanışmaya dayalı bir yaşam önerir. Bahçeli tek katlı evlerin ön planda olduğu bu ütopya, büyük yapılarla ve aşırı kentleşmeye karşı bir duruş sergiler, sanayi ve teknolojiyi insan yaşamını kolaylaştıracak birer araç olarak değerlendirir, mülkiyet ile paraya önem vermez. Ayrıca *Güzel Şehir*'de tasarlanan ütopyanın anlatıcının hazırladığı *Nisi Dominus Frustra* (Her Şey Boşuna, Tanrı Olmadan)adlı kitabın bir kaydı niteliğinde olacaktır ve hiçbir zaman gerçeğe dönüştürülemeyecektir. Satō'nun anlatı içinde anlatı tekniği ile ütopyanın “gerçekleşmesi olanaksız tasarı” fikrini vurgulaması ütopya türüne yenilikçi bir katkı da sağlamıştır.

Esendal'ın ütopyası ise Cumhuriyet dönemi aydınlanmacı politikalarını destekleyici bir tavır sergileyerek bu politikaların sınırlarını zorlar. Esendal'ın ütopyası her ne kadar ideal modern bir toplum inşası için entelektüel bir araç gibi görünse de Cumhuriyet ideallerini daha ileriye taşıyarak ideal bir toplumun nasıl oluşabileceğini tasvir eder. Bu ütopya, modernleşme sürecindeki sosyal reformların tamamlanmasıyla ortaya çıkabilecek en yüksek ideal toplumu betimler. Esendal'ın önerdiği sistem, bireysel ve toplumsal eşitliği güçlendirici unsurları içerir, kolektif yaşamı savunur, tarımın, sanatın ve eğitimin insan yaşamındaki önemini vurgular, ekonomik eşitsizliklerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmeye yönelik bir vizyon sunar. Rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarımlarını oluşturan bu yazarlar, Batı ütopyalarının temel ilkelerini ve ideallerini, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarına uygun bir şekilde dönüştürmüşlerdir.

Kaynakça

Akdemir, N. (2022). “Batılı Olmayan” Distopya: *Öe Kenzaburō, Tawada Yōko, Murakami Ryū* (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

- Canbaz Yumuşak, F. (2012). Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği. *Bilgi*, 61, 47-70.
- Davis, J. C. (2017), Tomas More'un *Utopia's*: Kaynaklar, Miras ve Yorumlama. G. Claeys (Ed.), Cambridge Edebiyat Araştırmaları *Ütopya Edebiyatı*, (ss. 37-70). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dodd, S. (2016). Space and Time in Modern Japanese Literature, L. Douglas (Ed.), *Routledge Handbook of Modern Japanese Literature*, (ss. 13-25). Routledge.
- Dutton, J. (2017), "Batılı Olmayan" Ütopya Gelenekleri, G. Claeys (Ed.), *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*, (ss. 313-359). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Elgül, C. (2011). *A Utopian Journey in Turkish: From non-translation to retranslation*. [Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Esenbel, S. (2000). Türk ve Japon modernleşmesi: 'Uygarlık süreci' kavramı açısından bir mukayese, *Toplum ve Bilim*, 84, 18-36.
- Esendal, M. Ş. (2023). *Uzak Bir Ülke*, Yapı Kredi Yayınları.
- Exley, C. (2010). The Crypt in the City: Satō Haruo's Monument to E. A. Poe. *Japan Review*, 22, 125-135.
- Gariper, C. (2018). Türk Edebiyatının Yenileşmesinde Çevirinin Rolü ve Recep Vahyî'nin Batı Dillerinden Yaptığı Çeviriler. *Aydın Türklük Bilgisi*, 4(7), 11-28.
- Gerbert, E. (1996). *Beautiful Town Stories and Essays by Sato Haruo*. University of Hawai'i Press.
- Huang, H. H. (2018). Distinguishing Patterns of Utopia and Dystopia, East and West, [Doctoral dissertation, The University of South Florida]. Digital Commons
- İnalçık, H. (1963). Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, *Belleten*, 27(108), 625-632.
- Kato, Ş. (2012). *Japon Edebiyatı Tarihi*, (O. Baykara, Çev.), Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Kaynardağ, A. (1993). Türk Yazın ve Düşünce Tarihinde Ütopya. *Varlık*, 1025, 12-13.
- Kılıç, E. (2004). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebi Ütopyalara Bir Bakış. *Kitaplık*, 76, 73-87.
- Koon-ki, H. (1991). Japanese Search of Happiness: A Survey of the Utopian in Japan. *Oriens Extremus*, 34(1), 202-214.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*, (A. Somel, Çev.), İmge Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (A. Galip, Çev.), Kalkedon Yayınları.
- Maeda, A. (2004). *Text and the City Essays on Japanese Modernity*. Duke Univesrty Press.
- Moichi, Y. (1999). Japanese Utopian Literature from the 1870s to the Present and the Influence of Western Utopianism. *Utopian Studies*, 10(2), 89-97.
- Oğuzhan, A. Ü. (2007). Türkiye'de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: "Kiralık Konak", "Sözde Kızlar", "Yaprak Dökümü", *Türk Yılı Araştırmaları Yıllık-Belleten*, 55(1), 111-144.
- Pohl, N. (2017). More'dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma. G. Claeys (Ed.), *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*, (ss. 71-111). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sargent, L. T. (1994). The Three Faces of Utopianism Revisted, *Utopian Studies*, 5(1), 1-37.
- Satō, H. (1973). Utsukushiki Machi. *Satō Haruoshū Shinchosha Nihonbungaku* 12, Shinchosha.
- Trahair, R. C. (1999). *Utopias and Utopians: An Historical Dictionary*, Westport, Greenwood Publishing.
- Tōru, I. (2008). *Nihonkotenbungaku no Yūtopia, Yūtopia no Bungaku Sekai*, Keio Universty Press.
- Urgan, M. (2018), Thomas More'un Yaşamı ve Utopia'nın İncelenmesi, *Utopia*, Türkiye İş Bankası Yayayınları.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yui, A. (2008). Atarashikumura: The Intellectual and Literary Context of a Taishō Utopian Village. *Japan Review*, 20, 203-230.
- Yui, A. (2008). A new map of hell: Satō Haruo's dystopian fiction. *Japan Forum*, 21, 53-73.

EXTENDED SUMMARY

Utopia first emerged as a genre in literature with the work *Utopia* by English writer and statesman Thomas More, published in 1516. With *Utopia*, More brought a critical approach to the problems of social, economic and political life in English society in the 16th century, and proposed an alternative model of society within completely rational confines. The concept of utopia, which is the dream of an ideal society, have existed in myths, oral traditions and folk songs before More's Utopia, but these utopias contained superhuman powers and fantastic elements. In the sixteenth century, when the Middle Ages passed into the Modern Age in the West, the renaissance, humanism and reformation influenced all of Europe, and features of imaginary societies emerged where people could actualize their own intelligence, power and efforts. More's *Utopia* presented a social design within this comprehensive rationality, thus shaping the beginning of this literary genre and establishing the formal characteristics of the genre as defined today. By establishing a foundation for Utopia in European literature and in America, he effectively established the boundaries of the utopian field.

In Turkish and Japanese literature, utopia was not written before the Tanzimat and Meiji periods, when the modernization processes began. This type of literature began to be written by Turkish and Japanese writers in the 19th century, during the period of modernization. In these modernization periods, when translations from Western literature became more accessible, translations of Western utopias were intensively made. In both countries, utopias such as François Fenelon's *The Adventures of Telemachus* and Jonathan Swift's *Gulliver's Travels* were among the first translations made. It is thought that the purpose of translating utopias was to be seen as tools of intellectuals in the construction of an ideal modern society. While they were thought to be reflecting ideologies such as Turkism-Islamism-Ottomanism, in varying degrees during the Tanzimat period, the utopias of the Republic period of Turkey are evaluated as utopias, supporting the Republic regime. Similarly, in Japan's enlightenment period, the Meiji period, the ideology, technology, art and literature of the West were imported to Japan in order to create a better society. Utopian works describing a better society during this period were also considered to be works that supported the Westernization of the state or support Japan's expansionism in East and South East Asia.

Over time, Turkish and Japanese writers who transformed the basic principles and ideals of Western utopias in accordance with their own cultural and historical contexts have also made unique, innovative contributions to the utopia genre. In this context, Haruo Satō's *Beautiful Town* and Memduh Şevket Esendal's *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland) utopias are examined and analyzed to follow how Western utopias are adapted and reshaped within the framework of their own national identities and social dynamics.

Satō, the author of *Beautiful Town*, began writing during the Taishō period (1912-1926), when Japan was gaining momentum in modernization and industrialization. He expressed problems such as urbanization, industrialization, technology, class problems, and alienation in his works in a very modernist manner, with the heavy influence of Western writers. *Beautiful Town* is a utopian work written with the socio-economic concerns created by urbanization and industrialization. Satō's utopia, located in the very center of Tokyo, radically separates itself from the unexamined Tokyo, while containing nostalgia and modern elements. This utopia is an open criticism of Tokyo's transformation into a capitalist city and the rise of industrial money which superceded social values. Satō offers an alternative to the pollution, centralization and consumer culture brought about by modernization, and depicts a life in harmony with nature, far from ostentation - and based on social solidarity. This utopia, where single-story houses with gardens are at the forefront, takes a stance against large buildings and excessive urbanization, evaluates industry and technology as tools that will make human life easier, and does not value property or money. In addition, within the utopia envisioned in *Beautiful Town* is the book *Nisi Dominus Frustra* (All in Vain Without God) prepared by the narrator, presenting a contradiction which never internalized the ability to be realized. Satō's narrative-within-a-narrative technique and his emphasis on the idea of "impossible design" in utopia, have also made an innovative contribution to the utopia genre.

While Satō addressed the problems that emerged during the modernization period with a critical perspective in his work, Memduh Şevket Esendal (1883-1952) wrote *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland), one of the first utopian examples in Turkish literature, with a different, facilitative motivation, but by dealing with similar themes. Esendal, who held important positions of politics, education, diplomacy and education, during the formation of the Turkish Republican period, while being fluent in French, Persian and Arabic, drew attention in literature with his stories that deal with daily life, the Anatolian people, social change and Westernization. It

is possible to see the reflections of the social order of the time and his own ideal, societal proposals within the texts of Esendal, which was intertwined with politics and society - reminiscing the English statesman and author, Thomas More.

Diverging with Satō, Esendal's utopia supports the enlightenment-influenced policies of the Turkish Republican period and extends the boundaries of these policies. Although Esendal's utopia seems like an intellectual tool for the construction of an ideal modern society, it takes the ideals of the Republic further and describes how an ideal society can be formed. This utopia describes the highest, ideal society that can emerge complete with social reforms, in the modernization process. The system proposed by Esendal includes elements that strengthen individual and social equality, defends collective life, emphasizes the importance of agriculture, art and education in human life, and constructs a vision aimed at preventing economic inequalities and gender inequality.

These writers, who create their social designs within a framework of rational designs, have transformed the basic principles and ideals of Western utopias in a way that contributes to their own cultural and historical contexts.